

Олексій Олександрович Салганський як світоч у галузі мисливствознавства

Сергій Жила, Ігор Загороднюк

*Чорнобильський радіаційно-екологічний біосферний заповідник (Іванків)
Національний науково-природничий музей НАН України (Київ)
e-mail: drevazila@gmail.com; orcid: 0000-0002-3471-6790*

ZHYLA, S., I. ZAGORODNIUK. Oleksiy Oleksandrovych Salgansky, an expert in game management. — An essay about an outstanding game expert and naturalist, doctor of sciences and professor, lecturer at the Ukrainian Agricultural Academy, who prepared several generations of game management scientists during the 50 years of his teaching experience. Oleksiy Oleksandrovych always insisted on the understanding of forest animals and the forest as a whole, educated professionals with a broad and deep ecological thinking. Supported the idea of creating game farms and authored many scientific papers and textbooks on game management.

Біографічна довідка

Олексій Олександрович Салганський народився 25 листопада 1919 р. у родині священика в с. Ягодне Горьківської обл. (Нижньоновгородської губ.). Батька репресовано 1937 р. як служителя культу (реабілітовано 1953 р.). У 1934 р. працював учителем «лікнепу». У 1938–1942 — студент «Пушмеху» і консультант кіностудії у режисера А. М. Згуріді. Захищав Москву в 1941 р., потім закінчував навчання, у 1943–1945 рр. знову на фронті.

Олексій Салганський — людина, яка жила поза системою, але мала надзвичайний вплив на формування та розвиток природничих знань у лісознавстві та мисливському господарстві, один з ключових стовпів у формуванні в Україні мисливствознавства як галузі знань та галузі практичної діяльності.

Салганський — фронтовик, який ніколи про це не говорив. На фронті — командир взводу протитанкових рушниць, помічник командира маршової роти, командир взводу, а пізніше — роти штрафбату. Нагороджений чотирма орденами ВВВ та багатьма медалями. Після поранення — інструктор школи службового собаківництва, головний мисливствознавець Військової Академії ім. М. Фрунзе. Борода у війну не раз рятувала: бородатий здоровань у рукопашному бою всіх лякав.

Рис. 1. Професор О. Салганський. Фото С. Жили, 03.06.2007.

Після демобілізації з війська у 1946 р. — завідувач відділу хижих Київського зоопарку, потім — завідувач секції копитних у Асканії-Нова. 1952 р. захистив кандидатську дисертацію і став доцентом Київського лісогосподарського інституту (у складі Української сільськогосподарської академії, УСГА, нині НУБіП), де викладав курси дисциплін мисливствознавчого циклу. Докторську дисертацію захистив 1968 р., отримав звання професора і продовжив викладання мисливствознавчих дисциплін в УСГА.

Пішов за світи 13.11.2010. Похований у с. Хотів на Київщині.

Ключові доробки в галузі теріології

Кандидатська дисертація мала назву «Пантові олені на півдні України: новий метод утримання» (1952), докторська — «Одомашнення диких копитних: уведення в культуру тваринництва нових диких видів» (1968). Ключові наукові праці були за тими ж темами: дослідник видав дві монографії — «Зоопарк Асканія-Нова: Досвід акліматизації диких копитних і страусів» (Салганский *et al.* 1963) та «Одомашнення диких копитних (Введення в культуру тваринництва нових видів копитних)» (рос.) (Салганский 1994).

Дуже відомою стала і його науково-популярна книга «Птахи та звірі наших лісів» (Салганский 1964), видана за ред. М. А. Воїнственського.

Одна з ідей, якою він особливо опікувався, — проєкт П. О. Мантейфеля з одомашнення лося¹. Екологічні принципи, які він відстоював, йшли попереду часу. Очевидна тепер ідея, що лось і ліс невіддільні одне від одного, складно було упровадити на лісфаци. А він повторював, що без лося не може формуватися природний ліс. Лось, коли скушує у деревця верхівковий пагін, то змушує дерево кущитися і збільшує приріст гілкового корму². Відстоював необхідність для лісівників не тільки технічної, а ще й біологічної освіти. Про нього колеги жартома казали, що він мисливствознавець, який скотився в зоотехнію. Був дуже близьким до того, щоби створити дичеферми. Проєкт був утопічним, але велика любов до лося, глушця, тетерука не дала йому змоги зрозуміти безперспективність спроб їхнього одомашнення.

Рис. 3. О. О. Салганський у складі комісії мисливствознавців: Крим, Алушта, травень 1963 р.: [Ім'я?] Логінов, Михайло Воїнственський, Павло Улицький, Євген Крайнев, Олексій Салганський. Автор фото невідомий, фото з вебколекції ІЗАН.

¹ У 1970-х існував промисловий відстріл лося і його м'ясо експортували у Європу.

² В. М. Маурер згадує, що О. О. Салганський на тему його кандидатської сказав: «Не потрібно захищати лісові культури від лося, потрібно захищати лося від культури».

Часто студентам давав теми дипломних, які стосувалися не лісового господарства, а біології, що було викликом технократичній освіті лісівників 1980-х. Прикладом є й дипломна робота С. Жили «Плямистий олень півдня України», матеріал для якої збирався у Чорноморському заповіднику.

Сила таких гігантів, як О. О. Салганський, — не тільки в їхніх знаннях, але й у поширенні цих знань і формуванні плеяди учнів і послідовників. І статус викладача в профільному виші цьому не просто сприяв, а був основою просування знань та ідей. Попри це, спеціальність із роками слабшала, а численні звернення мисливствознавців про необхідність відкриття мисливствознавчого факультету у Києві щоразу отримували відмову. Мисливствознавці були проблемними для радянської системи і небажаними для сучасного суспільства. За часів незалежної України було створено кілька факультетів мисливствознавства, проте поступово ці спеціальності згасали.

Чесноти

Олексій Олександрович був дуже непростою людиною: він не боявся йти проти системи й цьому навчав студентів. Не вписувався він і в образ класичного ветерана. Багато, хто з фронтовиків продовжував жити війною, командувати, згадувати й розказувати про себе. Він цього не робив. Часто читав лекції-проповіді, як священник. Це закладало у студентів духовний стрижень. З таких проповідей особливо запам'ятовувалося те, що у кожного мають бути свої принципи та ідеали, і потрібно завжди відстоювати правду.

У повоєнний час випускники-мисливствознавці часто вступали у конфлікти з владою, не давали їй браконьєрити. І такі виші стали «прикривати», а посади мисливствознавців давати колишнім партапаратчикам. О. О. Салганський доклав багато зусиль, щоби відродити мисливствознавчий факультет у Києві і створити нормальну мисливствознавчу спеціальність. І він цього досяг. У сільгоспінституті більше півстоліття викладав курси дисциплін: «Біологія лісових звірів та птахів», «Лісова зоологія», «Мисливствознавство», «Охорона природи», «Мисливське господарство», «Біологія та етологія мисливсько-промислових звірів», «Дичинорозведення», «Техніка мисливського промислу», «Звірівництво», «Мисливське собаківництво».

У 1970–1990-х роках працював у складі експертної ради ВАК за спеціальністю «Мисливствознавство та звірівництво», був головою комісії з доместикації при вченій раді Інституту генетики РАН.

ДОП — ознака часу. В УСГА у 1970–1990 рр. діяла Дружина з охорони природи, створена при гуртку біологів-мисливствознавців, яким багато десятиліть керував проф. О. О. Салганський. Зі спогадів дружинників: «Членами гуртка і дружини були переважно студенти лісгосподарського факультету. Ми часто їздили по всьому колишньому Радянському Союзу, виконуючи різні наукові теми, які доповідали спочатку на засіданнях гуртка, а потім на різних студентських і наукових конференціях» (Солоп 2010).

Зоологічний музей в УСГА існував здавна, він був продовженням Зоологічного музею, створеного Вагнером та ін. в КПІ, він якого у 1921 р. виокремився сільгоспінститут. Проте ті колекції влітку 1941 р. були вивезені до КДУ і загинули при підриві будівлі КДУ восени 1943 р. Тому музей фактично формувався заново. Відновленням музею займався особисто О. Салганський, який вважав наочність, як і практику, однією з основ підготовки мисливствознавців. Нині музей названо його ім'ям — Музей лісових звірів і птахів ім. професора О. О. Салганського (Шевченко *et al.* 2015). За вебсайтом НУБіП, колекція музею охоплює майже 1800 експонатів.

Був учасником багатьох міжнародних конгресів та симпозіумів.

Володів тонким почуттям гумору. Це було покоління викладачів, котре ставилось з вимогливістю, але з повагою до студента, були авторитетами. Не боявся критикувати радянську наукову й освітню систему.

О. О. Салганського згадують його учні (напр. Смаголь & Токарева 2014). Серед останніх відзнак — Розпорядження Президента України N 290/2007-рп від 12.12.2007: «Призначити довічні державні стипендії видатним діячам освіти: ... Салганському Олексію Олександровичу — 1919 р. н., докторові біологічних наук, професорові, відмінникові освіти України».

Література

- Салганский, А. А., И. И. Слесь, В. Д. Треус, Г. А. Успенский. 1963. *Зоопарк «Аскания-Нова»: (Опыт акклиматизации диких копытных и страусов)*. Гос. изд-во с.-х. лит., Киев, 1–306.
- Салганский, А. А. 1964. *Птицы и звери наших лесов*. Под ред. М. А. Воинственского. Лесная промышленность, Москва, 1–399.
- Салганский, А. А. 1994. *Одомашивание диких копытных (Введение в культуру животноводства новых видов копытных) : монография*. Изд-во УСХА, Киев, 1–287. ISBN 5-7987-0065-8
- Смаголь, В., О. Токарева. 2014. Професор Салганський Олексій Олександрович (1919–2010). До 95-річчя від дня народження. *Науковий вісник НУБіП України. Серія: Лісівництво та декоративне садівництво*, **198** (2): 308–310. <https://bit.ly/3tahXB3>
- Солоп, Ю. 2010. ДОП Української Сільськогосподарської Академії. *В кн.*: Василюк, О. В., В. І. Ільницька (упор.). *Ким ти був, коли був молодим? Спогади учасників руху студентських Дружин по охороні природи (ДОП) України*. НЕЦ України, Київ, 35–38. <https://bit.ly/3q6BlaY>
- Шевченко, С. М., В. М. Тищенко, І. В. Давиденко. 2015. Фондова колекція Музею лісових звірів і птахів ім. професора О. О. Салганського (Київ). *Вісник Національного науково-природничого музею*, **13**: 111–118. <https://bit.ly/33gb7PR>

ЖИЛА, С., І. ЗАГОРОДНОК. Олексій Олександрович Салганський як світоч у галузі мисливствознавства. — Нарис про видатного мисливствознавця і природознавця, доктора наук і професора, викладача Української сільгоспакадемії, який за понад 50-років педагогічного стажу підготував декілька поколінь мисливствознавців. Олексій Олександрович завжди наполягав на розумінні лісових звірів і лісу як єдиного цілого, виховував фахівців з широким і глибоким екологічним мисленням. Прихильник ідеї створення дичеферм, автор багатьох наукових праць і низки підручників з мисливствознавства.